

गांरीव आबोधानभावा
पुष्प : : वीसमुं

१४२४

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૪૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ નવનીત

વિષય ટી- : ૩

પ્રાચીન ગ્રંથોના અભ્યાસ

કુળ્ય : વીસમું

નવનીત

સંયોજક :

નટવરલાલ વીમાવાળા

III
1928

૨૦

પ્રગટકર્તા

અંકોવ સાહિત્ય પ્રદિશ

૧૮૦-કેળાંપો

સુરત

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ સંઘ
૧૪૧૪૫

૦-૩-૦

આ ચોપડી ગાંધીવ મુ-
દ્રણાલય કંપાની સુરતમાં
જાણી નટવરલાલ વીમા-
વાળાએ ગાંધીવ સાહિત્ય
મંદિર માટે પ્રસિદ્ધ કરીઃ
શ્રાવણ ૧૯૮૩
૫ હેલી આ વૃત્તિ

માખણ કોને ન લાવે? માખણ સૌને લાવે.
 તેમાં સાકર ભેળી હોય ત્યારે તો એનો સ્વાદ
 ખરેખરે મળનો લાગે, ને તે કૌવત આપે,
 બુદ્ધિને તેજસ્વી બનાવે અને મનને પ્રકુલ કરે
 તે તો બુદ્ધિજ્ઞ. માખણ એવી સરસ વસ્તુ છે. ઘી
 કરતાં પચવામાં પણ તે હલકું હોય, દેખાવમાં
 પણ રૂપાળું લાગે. માખણ કોઈ અજબ જેવી
 વસ્તુ છે. ગુજરાતનાં બધાં બાળકો માખણ ખાતાં
 થાય તો કેવી મઝા પડે?

આ ચોપડીનું નામ—નવનીત રાખ્યું છે:
 નવનીત એટલે માખણ. એમાં પણ મનને પ્રકુલ
 કરે અને કૌવત દે એવી સામગ્રી આપવા પ્રયાસ
 કર્યો છે. એમાં બધી ખરી વાતોજ આપી છે.
 ગુજરાતનાં બાળકોને તે રૂચશે એવી આશા છે.

સાંકળી

અજબ સોગડાંમાળ :	૩
રાબાળની છબી :	૫
ઘરેણાંનો શોખ ! :	૭
ખીક તે કેવી હોય ! :	૧૦
ઠીંગુસ રાબાળ :	૧૨
પંડિતજીની શાંતિ ! :	૧૩
માળ અને મહારાજા :	૧૫
ઠાઠ નિશાળીયો ! :	૧૭
ભલો દીકરો :	૨૦
ડહો દીકરો :	૨૨
હીરામોતીની કીંમત :	૨૫
સોનાની ભેટ :	૨૬
અકબંધ થેલી :	૨૮
એ કેવો માળી ! :	૨૯

નવનીત.....ગાંધીવ

વાત ૧ થી: અગ્રજ સોગડાબાજી.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

માંડીવ અઠવાડિક

દર બુધવારે પ્રગટ થાય છે.
તેમાં આખા ગુજરાતની ખ-
બરો, નોંધો, રમુજ અને
સાહિત્યની ચર્ચા પ્રગટ થાય
છે. લવાજમ મુરતમાં રૂપિયા
ત્રણ. બહારગામ રૂ. ૪)
પરદેશ શિલિંગ દસ.

માંડીવ છાપખાનું

ગયા પાંચ વરસની કારકીર્દિમાં
આ છાપખાનાએ શુદ્ધ અને
સ્વચ્છ છાપકામ કરવા માટે
અન્ય ખ્યાતિ યેજવી છે.

માંડીવ સાહિત્ય

મંદિરના આ વિભાગમાં તમામ
ઉત્તમ લેખકોનાં વખણાયતાં
પુસ્તકો તેમજ નિર્દોષ, રસીલી
અને બોધક કૃતિઓ મળી
શકે છે. દહાણી કરવા લાયક
ઘોષડીઓ માટે ત્યાંજ લખો.

સરનામું: ૧૮૦ કેળાંપીઠ, મુરત.

મુરત આવો, ત્યારે
જરૂર મુલાકાત લેશો.

અન્ય સોગઠાખાણ

દર એકાદશીએ માધવને ત્યાં જાગરણ થાય. અડોશીપડોશી ભેગાં મળે ને ભજન કરે. છોકરાંઓ પણ જાગે ખરાં. તેઓ સોગઠાં રમે ને મઝા કરે.

મોટી અગીયારસે એવું થયું કે અડોશીપડોશી જાત્રા ગયેલાં. જાગરણ તો ખરુંજ; પણ માધવની સાથે રમનારું કોઈ મળે નહિ. નાના સરખાં દુર્ગા-ખેડેન નવ વાગતાંના પોઠી ગયેલાં. એટલે માધવ કોની સાથે રમે ?

પણ રાતની ફરાળ થઈ ગઈ ને બા સુદાં

જમી રહી એટલે માધવ બાને કહે: બા, મને સોગઠાંબાજી આપ. મારે રમવું છે.

બા હસીને કહે: ગાંડા રે, તું રમવાનો કોની સાથે? દુર્ગા તો સૂઈ ગઈ.

માધવ કહે: તું તારે મને આપને. પછી જોજો હું કોની સાથે રમું છું તે.

બાએ તો સોગઠાં આપ્યાં ને પાસાથે આપ્યા. માધવભાઈ તો ઓસરીમાં ગયા. એક થાંભલા પાસે બેસી બાજી પાથરી. એક રમનાર પોતે ને બીજે રમનાર થાંભલો !

માધવભાઈ તો એક હાથે પાસા નાંખે ને પોતાની સોગઠી ખસેડે. બીજે હાથે પાસા નાંખી દાણા આવે તેમ થાંભલાની સોગઠી ખસેડે.

એમ બે ત્રણ બાજી રમ્યા. બધીમાં માધવભાઈ હારી ગયા!

માધવના દાદીમા જોતાં હતાં. તે બોલ્યાં: હાશ ! હાશ ! જુઓ રે ભાઈઓ ! એક માણસ કેવું કે લાકડાના થાંભલાથી ચે હાથુ ! એક વાર

એ વાર, ત્રણ વાર!

ખીન્ને છાકરો હોય તો ખિન્નજી જાય. માધવ-ભાઈ તેવા નહોતા. તે તો બોલ્યા: આહોહોહો! તેમાં શું થઈ ગયું! સોગઠાં હારે ને સોગઠાં જીતે! થાંભલાના દાણા સારા પડે તેથી તે જીતે ને મારા નખળા પડે તેથી હું હારું! એમાં બળી મારી આખરૂં શી ગઈ!

પણ માધવભાઈની ખુબી શી હતી? જમણે હાથ એણે થાંભલાનો રાખેલો. ડાબો હાથ પોતાનો ગણેલો. જમણે હાથ ટેવાયલો, તે તેણે દાણા સારા પડે. ડાબે હાથે કંઈ ખરાખર ન પડે.

તે વેળા માધવભાઈ દશ વરસના હતા! એ માધવભાઈ આગળ જતાં બહુ મોટા માણસ થયા! એમનું આખું નામ માધવ (મહાદેવ) ગોવિંદ રાનાડે.

૨

રાજજીની છબી!

ધરડી ડોશી ખેતરમાં કામ કરતી'તી. ખીન્ન'

ખેતર સુનાં પડ્યાં હતાં. ફરતો ફરતો એક જુવાનીયો ત્યાં આવી ચઢ્યોઃ કેમ માણ ! આજે કંઈ એકલાં ? આ બધાં ખેતર તો ખાલી છે. ને તમેજ કંઈ કામમાં ગુંથાઈ ગયા ! એમ કેમ વાડ ?

માણ કહેઃ બધા ખેતરવાળાઓ શહેરમાં ગયા છે, રાત્રને જોવા.

તે માણ તમે ન ગયાં ?—જુવાનીયે પૂછ્યું.

એહુહુ ! એમાં મારે શું જોવું ? રાત્રમાં તે શું જોવાનું બળ્યું છે ? આ મૂરખાઓ જોવા ગયા છે તેમનું એક દિવસનું કામ રખડશે. મારે કામ રખડાવે કેમ પાલવે ? હું તો બચરવાળ બાઈ. મારે પાંચ પાંચ જીવને ખવડાવવાનું. તે હું કેમ એમ રખડતી ફરું ?

જુવાનીયો હસ્યો. ગજવામાં હાથ નાંખી એક સોનાનાણું કાઢ્યું. ડોશીને આપીને કહેઃ માણ, આ બીજા ખેતરવાળા આવે તેને કહેજે કે રાત્રે અહિં આવી તમને મળી ગયો; ને સોના પર કોતરેલી પોતાની છબી પણ યાદગીરી તરીકે આપી

ગયો. હ્યો, રામ રામ ત્યારે.

જુવાનીઓ રસ્તે પડ્યો.

એ જુવાનીયો તે ઈશ્લાંડનો રાજા જ્યોર્જ ત્રીજો.

૩

ધરણીનો શોખ!

ઈન્દ્રોજી કદમ સતારા જીલ્લાનો સરદાર. જેવું નામ તેવુંજ કામ. ઈન્દ્રોજીને અભિમાન બહુ. એમજ માને કે જાણે મારા જેવો કોઈ નથી! તલ્વાર ચલાવતાં તો મનેજ આવડે. મારી આગળ કોના બાર!

ઠાઠ પણ એવોજ રાખે! પોતાના ઘોડાને પગે ચાંદીની નાળ જડાવે. લઢાઈના મેદાનમાં કે બીજે ઠેકાણે ઘોડાની નાળ નીકળીયે જાય. પણ તે પાછી લેવાની નહિ. ઈન્દ્રોજીનો હુકમજ એવો. લોકો આ નવાઈની નાળ જુએ ને મારી વાહવાહ ગાય. ખસ, એજ એની ઇચ્છા.

એવામાં શાહુ મહારાજની તે તરફ પધરામણી થઇ. મહારાજે કદમની વાત સાંભળી. બહુ અભિમાની છે. ઠાઠમાઠનો શોખીન છે. એ તો એમજ સમજે છે કે જાણે મારા જેવો બીજો કોણ ?

મહારાજે કદમને કહાવ્યું: મને મળવા આવજો.

પછી સરદારને શું જોઇએ? ભાઈ તો એવા કુલાયા કે ન પૂછો વાત ! બસ, મહારાજને ત્યાં તો એવા ઠાઠથી જવું કે સભા આખી જોઇજ રહે !

નોખત નગારા તૈયાર કીધા. હાથી ઘોડા તૈયાર કીધા. રસાલા ને લાવલરકર બધું ભેગું કર્યું. મહારાજને કહાવ્યું: આપ બીજાઓના તો નોખત નગારા બંધ કરાવો છો. પણ હું તો તેની સાથેજ આવીશ; માટે રજા આપશો. મહારાજે રજા આપી.

એક તો કદમસાહેબ ઠાઠમાઠના શોખીન ને વળી આ તો મહારાજ પાસે જવાનું ! એમણે તો પોતાના બધા સિપાઈઓને સોના રૂપાના કડાં

વાત ત્રીજી: ધરેણીનો શોખ.

પહેરાવ્યા. પગમાં તોડા આપ્યા. ઘોડાએને પણ શણગાર્યા. ભાલા તલ્વારને પણ કુમતાં લગાવ્યાં. કંઈ ઠાઠ, કંઈ ઠાઠ !

પોતે પણ ખૂબ ઘરેણાં લગાવી દીધાં ને જામા પાઘડી લગાવી ધડાકધૂમ ધડાકધૂમ કરતા ચાલ્યા.

મહારાજને ખબર પડી કે ઇન્દ્રોજી ડોળદમા-મથી આવે છે. એના ડોળદમામનો ખરાબર જવાબ આપવો જોઈએ. મહારાજને સાદાઈ જ ગમે.

મહારાજે તો ખરાબર ભુક્તિ કીધી. દરબારમાં સૈને તદ્દન સાદે પોશાકે બોલાવ્યા. પોતે ફક્ત સાદા ઘોળાં કપડાં પહેરીને આવ્યા. પણ પોતાનું જર જવાહીર, સોના રૂપાના દાગીના ને મોતીની માળા, હીરાના હાર, કડાં, તોડા, સૌ પોતાના લંગડા કુતરાને પહેરાવ્યું. કુતરાને દરબારમાં એક બાજુએ ઉભો રાખ્યો.

કદમ સાહેબ તો ધારતા હતા કે મારા ઠાઠથી આખી સભા અંજલિ જશે. શાહુ મહારાજ પણ અંખવાઈ જશે; હું કોણ ? ઇન્દ્રોજી કદમ !

પણ દરબારમાં જતાંજ ઉંધું દેખાયું. આખા દરબારમાં સૌએ સાદા સફેદ પોશાક પહેરેલા. માત્ર લંગડો કુતરો ઠાઠમાઠથી ઉભેલો !

કદમ સાહેબ તો શરમીંદા થઈ ગયા ને નીચું ધાલ્યું. આખરે શાહુ મહારાજની માફી માંગી ને ત્યારથી ખોટો ડાળ છોડી દીધો. માણસની શોભા તેના ગુણથી વધે. તેને વળી દાગીનાની જરૂર શી ? એ બાત સરદાર સાહેબ એવી સમજ્યા કે ઠેઠ જાંઘળી સુધી યાદ રહી.

૪

બીક તે કેવી હોય ?

પાંચ વરસના બટુકજી દાદીમાને ઘેર ગયા'તા. ત્યાં ખાતા'તા રમતા'તા ને મજા કરતા'તા.

એક દહાડો બટુકજી ખોવાઈ ગયા. દાદીમા તો આમ ખાળે ને તેમ ખાળે. શેરીમાં ખાળે ને બજારમાં ખાળે; પણ પ-તો લાગ્યો નહિ.

પછી કોઈ બાલ્યું: જુઓ તો ખરા, ગામ

ખહાર તો ખટુકજી નથી દોડી ગયા?

દાદીમા લાકડી ઠોકતા ઠોકતા ગામને પાદર નદી તરફ વળ્યા. નદી આવી, તો ખરેજ પેલા ભાઈસાહેબ જ્યાં પુષ્કળ જોરથી પાણી વહેતું હતું ને ઉછળતું હતું ત્યાંજ ઉભેલા. મોજથી ઉભેલા. જરા ફિકર નહિ કે જરા ખડીક નહિ. મનમાં કોણ જાણે શું વિચારતા હશે !

ડોશીમા તો આ જોઈને છકજ થઈ ગયા. બાપરે, આ છોકરાને તે કંઈ મનમાં ખડીક છે? જરા તણાઈ જવાનો ભય છે?

ડોશીમાએ પાછળથી જઈને એને ખેંચ્યો ને ગામ તરફ બધ ચાલ્યા. રસ્તે કહે: તે અલ્યા, તને જરા ખડીકે નહિ લાગી?

ખડીક કેવી હોય જ્યા?—ખટુકજી બોલ્યા: મં હજી જોઈ નથી. મને ખતાવશે ?

એ ખટુકજીએ પાછળથી આખી દુનિયામાં નામ કાઢ્યું. એનું નામ હોરેશીયો નેલ્સન. વિશ્વાયતમાં એના જેવા સેનાપતિ ખહુ નથી થયા.

પ

ઠીંગુસ રાજા

રાજાજી બહુ ઠીંગણા હતા. પણ સ્વભાવે મોજાસા. સૌ તેમને ઠીંગુસ રાજા કહે. દેશમાં નામજ એમનું ઠીંગુસ રાજા પડી ગયું. દરબારીઓ તો ગુપચૂપ એ વાતે મશકરી પણ કરતા ને હસતા. રાજાજીને એક દહાડો ખબર પડી ગઈ.

પછી એક દહાડો સાઠમારી થઈ. મોટા ચોગાનમાં જનવરોને લઢાવે ને આસપાસ ફેાટ પર બેસીને બધા જુએ-એ સાઠમારી કહેવાય. વડોદરામાં ઘણી વાર થાય છે.

રાની બળદ ને સિંહ ચોગાનમાં આવ્યા ને લઢવા લાગ્યા. દરબારીઓ બધા જોતા'તા. રાજાજી પણ બેઠા હતા.

સિંહે બળદ પર છલાંગ મારી. રાજાજી બોલી ઉઠ્યા: બોલો સરદારો, ફોણ આ બેને છૂટા પાડવાનું બીડું ઝડપે છે? છૂટા પાડે કે મારી નાંખે. છે કોઈની હિંમત?

વાત પાંચમી: ઠીંગુસ રામજી.

બધા મુંગા બેસી રહ્યા. રાની બળદ ને સિંહ સાથે બાથ લીડવી એટલે તો જીવનું જ જોખમ ને !

જવાબ તો કોઈનો આવતો નથી. રાજાજીને ચીઠ ચઢી. તલ્વાર ખેંચીને એ તો મેદાનમાં ફૂટી પડ્યા. એક ઝાટકે સિંહને માર્યો. વનનો રાજા જમીન પર તૂટી પડ્યો. બીજે ઝાટકે બળદનું માથું ઉડાવી દીધું. પાછા આવીને પોતાની ખુરશીએ બેઠા.

દરબારીઓને કહે: કેમ બેયું ? માણસ ઠીંગુ હોય તો શું ને ઉંચો હોય તો શું ? એની બહાદુરીનીજ દુનિયામાં કિંમત છે. ઘાટ ગમે તે હોય.

બધા શરમાઈ ગયા.

એ રાજાજી ફ્રાન્સમાં થઈ ગયા; ને એમનું નામ પેપીન. બધા એમને પેપીન ઠીંગુજી કહેતા. પણ આ બન્યા પછી તે બંધ થઈ ગયું.

૬

પંડિતજીની શાંતિ !

એક હતા પંડિતજી. ભારે વિદ્વાન. કંઈ કંઈ

વાંચે, વિચારે ને ઘણું નવું શોધી કાઢે.

પંડિતજી પાસે એક કૃતરો હતો. તેનું નામ હીરો. હીરો ખહુ લાડકો હતો. પંડિતજીનો પ્યારો હતો.

પંડિતજી કંઈ લખતા હતા. કાગળીયાનો ઝુડો ટેબલ પર પડ્યો હતો. પાસે મીણખત્તી બળતી હતી. હીરાબાઈ કુદતા'તા ને રમતા'તા.

પંડિતજીને કોઠાએ બોલાવ્યા, તે બહાર ગયા. થોડી વારે પાછા આવ્યા. આવીને જુએ છે તો: હાય હાય! મીણખત્તી ઉંધી વળેલી. કાગળીયા સળગી ગયલા. ઘણાની રાખોડી થયલી. થોડા હજુ જરા જરા બળતા હતા !

એ કામ કુતરાબાઈનું હતું. શાયે કારણસર બાઈએ ટેબલ પર કુદકો માર્યો! મીણખત્તી ઉથલી પડી ને કાગળીયાં બળી ગયાં! કેટલું બધું નુકસાન! પંડિતજીની વરસોની મહેનત ધૂળમાં મળી.

બીજે હોય તો કુતરાને ફટકાવી કાઢે. મારીને કાઢી મૂકે. પણ આ પંડિતજી તેવા નહોતા. તે તો

બોલ્યા: હીરા, હીરા ! તેં આ શું કીધું ! મારી કેટલી મહેનત ધૂળ મળી ! પણ તારો શું વાંક ? તું કંઈ એ સમજે છે ?

નુકસાન તો એટલું બધું હતું કે ન પૂછે વાત. તોય પંડિતજી ગુસ્સે ન થયા. ગુસ્સો દાબી દીધો. એ પંડિતજીનું નામ સર આધ્રજેક ન્યુટન. તેમણે ઘણી ઘણી શોધો કરેલી. એમના જેવા પંડિત બીજા એવા જડે.

૭

માણ અને મહારાણ

છુક-છુક-છુક-છુક કરતી આગગાડી ધમધમાટ સ્ટેશનમાં દોડી આવી ને ઉભી રહી. ગાડીમાં ભીડ ધણી. સ્ટેશન પર પણ ભારે ભીડ. ગાડીમાંથી ઉતરનારાને ઉતરવું મુશ્કેલ ને ચઢનારાને ચઢવું મુશ્કેલ.

તેમાં વળી ધરડાંનું તો પૂછવુંજ શું ? એક ડાશીમા જેમતેમ ક્તિર્યા તો ખરાં. પણ તેમનું ભારેખમ પોટલું કેમે ક્યું બહાર ન નીકળે. ડાશી-

માએ બહુયે ખેંચાખેચ કરી; પણ ધરડા શરીરમ
જેર મળે નહિ ને પોટલું ખસે નહિ.

પણ ઘડીયાળનો કાંટો તો ફરતોજ જતો હતો.
ગાડી હવે એ ત્રણ મિનિટમાં ઉપડી જશે. માજીનું
પોટલું નહિ ઉતરે તો ? બિચારાં માજીની શં
ફજેતી ! ઘણાંક જતા આવતા ચઢતા ઉતરતા મુસા
ફરને તેમણે હાથે પગે લાગીને કહ્યું કે : મને કો
મદદ લાગો, મદદ લાગો. પણ સૌ પોતપોતાના
ધમાલમાં. કોણ બીજાનું સાંભળે ? તેમાં વળ
ધરડી ડોશીની તરફ તો જુએ પણ કોણ ?

માજીને તો ચોધાર આંસુ છૂટ્યાં : અરેરે, મા
પોટલું રહી જશે તો હું કરીશ શું ?

પણ દુખિયાંનો બેલી કોઈ તો થાયજ. એ
ગાડીમાં બેસી એક રાજજી પરગામ જતા હતા
તેમની માજી પર નજર પડી. તેમણે જોયું : વખત
બહુ થોડો છે. ગાડી હમણાં ઉપડી જશે. પોટલું
નહિ નીકળે તો માજી બિચારા અફળાઈ મરશે.

પોતે દોડી ગયા. પોટલું ખેંચીને ધસડ

वात ८ भी: ठाठ निशाणीयो.

કાઢ્યું, નીચે ઉતાર્યું ને ઝપ ઝપ દોડીને ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યા....તે ઠેઠ પોતાના ઉપ્પામાં.

ગાડી પણ છુક-છુક કરતી ઉપડી ગઈ. માણ બિચારાં જોઈ જ રહ્યા. મદદગારનો આભાર માનવાની ય તક તેમને ન મળી !

એ રાજાજી કોણ હતા તે જાણવું છે ? એ રાજાજી કાસિમખાનના મહારાજા મણિન્દ્રચન્દ્ર નમ્દી. ગુસ્કરા કરીને બંગાળા રેલ્વે પર સ્ટેશન છે. ત્યાં આ બનેલું.

૮

ઠોઠ નિશાળીયા !

બધા એને ઠોઠ નિશાળીયા કહે. ઝા પેલો ઠોઠ ચાલ્યો ! ઝા પેલો પથરો ચાલ્યો ! કેમ ઠોઠ ! પાઠ વાંચ્યા છુ કે ? એમ સૌ મશ્કરી કરે.

બિચારો ઠોઠ નિશાળીયા મનમાં મુંઝાય ને મનમાં ગભરાય ! મને આવડે નહિ તે હું કઈ શું ?

પણ ઠોઠ નિશાળીયા હતો ડાહ્યો. સ્વભાવે સંક ને સાચાબોલો. તેથી ગુફાજીને એ વહાલો લાગે.

વાંધો એટલોજ એ બહુ બહુ મહેનત કરે પણ એને વ્યાકરણમાં કશી ગમજ ના પડે ! બીજા ગોઠીયાઓ શીખી ગયા પણ એ ઠોઠ રહી ગયો.

એક દહાડો ગુરૂજી પણ ચિઢાયાઃ અલ્યા તું જનમભર આવો ઠોઠજ રહેવાનો ! આવી સહેલી બાપત પણ નહિ શીખવાનો ! અરે રામ, તારી શો વલે થશે ?

ઠોઠ નિશાળીયાને આ વેણ સોંસરા લાગ્યા. ઠોઠ નિશાળીયો તે દિવસથી ભાગીજ ગયો. ભણવાજ ન આવે. ગુરૂજીને પણ તેના વિના ન ગમે ! પણ જતોજ રહ્યો એટલે શું કરે ?

પેલા ભાઈ તો પછી ભટક્યાજ કરે. એક દહાડો ભટકતા રખડતા તળાવ કાંઠે આવી બેઠા. પનિહારીઓ પાણી ભરતી હતી. બીજા બાઈઓ લુગડાં ધોતી હતી. કોઈક વાસણ માંજતી હતી. થોડીવારે ઘણી ખરી બાઈઓ ચાલી ગઈ. એટલે ભાઈ સાહેબ છેક પાણી પાસે ગયા. જુએ છે તો તળાવની પાળ પર જ્યાં બાઈઓ ઘડા

મૂકતી તે પથરો સાવ ઘસાઈ ગયલો. તેમાં છેક ખાડા પડેલા. આસપાસ બધે બરાબર, પણ ઘડા જેટલી જગામાં જ ખાડો !

ઓ બાપરે ! આવા ઘડાથી આમ પથરો પણ ઘસાઈ જતો હશે ! એક બાઈને એણે પૂછ્યું : આ પથરામાં આ ખાડો શાનો ?

રોજ અમે ઘડા મૂકીએ તેનો ! અરે પથર શું ગમે તેવો ખડક પણ ઘસાઈ જાય ! રોજ રોજ ઘસારો લાગે તો !

ઠાઠ નિશાળીયો વિચારમાં પડ્યો : બધા રોજ મને પથરો પથરો કહે છે. પણ આ પથરો તો આમ ઘસાઈ જાય છે ! ઘડા જેવી નરમ વસ્તુથી પણ તેને અસર પહોંચે છે, ત્યારે હું કેમ છેક ઠાઠ રહું !

ગુરૂજી પાસે બાઈ પાછા ગયા. વાત સમજાવી : મારા પથરાપણાને હું ઘસી નાંખું ત્યારેજ ખરો ! પછી એણે તો રોજ એવી મહેનત કરવા માંડી કે બધા એ ઠાઠ હતો પણ બૂલી ગયા. જે વિષયમાં

એ ઠોઠ હતો તે પરજ એણે ચોપડી લખી.

એ ઠોઠ નિશાળીયાનું નામ બોપદેવ. એને થઈ ગયાને સેંકડો વરસ થઈ ગયા. પણ હજુયે એનું સંસ્કૃત વ્યાકરણ વખણાય છે !

૯

ભલો દીકરો

રાજજી આફ્રીસમાં એકલા બેઠા બેઠા લખતા હતા. નોકરનું કામ પડ્યું એટલે ઘંટડી વગાડી.

એક વાર વગાડી, બે વાર વગાડી પણ કોઈ સાંભળેજ નહિ. રાજજીએ એક તવો જુવાન નોકર રાખેલો. તે બહાર હતો ખરો, પણ પવનત્તી લહેરમાં ઉંધી ગયેલો ! તેને ઘંટડી સાંભળાય શાની ને તે ઉઠે શાનો ?

રાજજી ઉઠ્યા. ખારણું ઉઘાડી બહાર જુએ છે તો હજુરી ઉંધતો હતો. રાજજી પાસે ગયા કે લાવ એને જગાડી કામ સોંપું.

પણ ઉઠાડવા જાય છે ત્યાં કંઈ નવાઈ દેખાઈ. હજુરીના ગજવામાં એક કાગળ હતો; અડધો અંદર

ને અડધો બહાર લટકે. રાજાજીને થયું: લાવ આ કાગળ જોઈએ તો ખરા. અંદર શું લખ્યું હશે?

ધીમે રહીને કાગળ કાઢ્યો. હંબુરી નિરાંતે ઘોરતો હતો. તેને કશીય ખબર ન પડી.

રાજાજીએ કાગળ વાંચ્યો. હંબુરીની માથે લખેલો: દીકરા, તેં તારો પગાર મને મોકલી આપ્યો તે બહુ સારું થયું. મને અહિં મુંઝવણ હતી. તખ્તીયત સારી ન મળે. દવાદારના પૈસા જોઈએ. તેં દુઃખ વેઠીને પાણુ મને મોકલ્યા તો મારું નહીં ગયું. પ્રભુ તારું ભલું કરો.

રાજાજીએ કાગળ વાંચ્યો. ધીરેથી પાછો ગજવામાં સરકાવી દીધો. હળવે પગલે પોતાના ચારડામાં પાછા ફર્યા. થોડું સોનાનાણું લીધું ને બહાર લાવી પેલા કાગળવાળા ગજવામાં હળવેથી ભરી દીધું. પછી પાછા ગયા.

ખૂબ જોરથી ઘાંટડી વગાડી. હંબુરી ઝબકીને જાણ્યો ને દોડતો દોડતો અંદર ગયો.

કેમ અલ્યા, ઉંઘી ગયો'તો કે? મેં કેટલી

બધી વાર ઘંટડી વગાડી !

હનુરી ગભરાયો. જવાબ શું દે ? અચાનક તેનો હાથ ગજવા પર પડ્યો. સિક્કા ખખડ્યા વધારે ગભરાયો. સિક્કા બહાર કાઢતાં એણે તે એકદમ રડી દીધું : ઓ સાહેબ રે ! કોઈએ મને મારવા ધાર્યો છે ! આ પૈસા મારા નથી. કોઈને મારા ગજવામાં ભરી દીધા છે ! ઓ—

રાજાજી કહે : ગભરાઈશ મા. એ તો કંઈ કુદરતનો ખેલ હશે. કોઈ કોઈ વાર એવું જાહે થાય છે. જા, એ નાણું તારી માને મોકલજે; ને લખવું કે રાજાજીએ પ્રણામ કહાવ્યા છે.

હનુરીનાં આંસુ ઉડી ગયાં. તેની આંખે હસી હસી રહી.

એ રાજાજીનું નામ ફેડરીક. તેઓ જર્મની પ રાજ કરતા. હનુ આખી પ્રજા એને સંભારે છે

૧૦

ડાહ્યો દીકરો

અમીરને ત્રણ દીકરા. અમીરે મરતાં પહેલ

ત્રણેને પાસે બોલાવ્યા ને કહ્યું: બોલો ભાઈઓ,
હું તમને એક સવાલ પૂછું, તેનો જવાબ દેશો ?

ત્રણે બોલ્યા: પૂછો બાપુજી.

જુઓ ત્યારે. કહો, ઇશ્વરે તમને માણસને
બદલે પંખી બનાવ્યા હોત તો કયું પંખી થવાનું
તમને ગમત ? પહેલાં તો, મોટા, તું જવાબ દે.

મોટે છોકરે જવાબ દીધો: બાપુજી મને તો
બાજ થવાનું ગમે ! ઉંચે ઉંચે ઉડવાનું, ને વળી
શિકાર કરવાનો. પંખીઓનો રાજજ બાજ કરી !

વારૂ; વચલા, તારો શું વિચાર ? બાપે પૂછ્યું.

મને તો તીડ બનવાનું ગમે ! એ....ટોળેટોળે
ફરવાનું. સૌની સાથે ગમ્મત કરવાથી. તીડ થઈએ
એટલે એકલાં તો પડાયજ નહિ !

પછી છેક નાનાને પૂછ્યું. નાનો કહે: બાપુજી
મને તો બતક થવાનું ગમે. લાંબી લાંબી ડોક. ધીરી
ધીરી ચાલ. હૈયામાં એક વિચાર આવે તે હોઠે
આવતાં આવતાં તો કેટલી વાર લાગે ! એટલામાં
તો વિચાર કેવો પાકો કરાય ! લાંબી ડોક તો

ખહુજ સારી !

દીક્રં. અમીર જરા વિચારમાં પડ્યો. પછી કહે: જો રે મોટા, તમે શિકાર કરવાનું મન છે. તેથી તને ઉત્તરમાંની જગીર આપું છું. ત્યાંના લોકો પાકા ને જખરા છે. એટલે તારો શિકાર ખિકાર નહિ ચાલે.

વચલાને હું મારો દક્ષિણમાંનો વજ્રો આપું છું. ત્યાં તકરારી સવાલો ખહુ છે. એને સલાહ સંપથી રહેવાનું ગમે છે એટલે ત્યાંની તકરાર મટી જશે.

ને નાના, તને તો હું કંઈજ નથી આપતો. તું ડાહ્યો જણાય છે એટલે તારી મેળે તારો રોટલો કમાઈ લેશે. ને આગળ જતાં નામ કાઢશે; મારે જવ.

છેવટે બાપે કહ્યું હતું તેમજ થયું. છેક નાના દીકરાએ દેશમાં નામ કાઢ્યું ને વિલાયતનો મુખ્ય કાજ થયો. એટલે એનો ઉપરી ફક્ત એક રાજજ ! એ શિવાય સૌમાં એ ઉપરી !

વાત અગીઆરમી: હીરામોતીની કિંમત.

૧૧

હીરામોતીની કીંમત

મોટા મોટા રણમાંથી બે મુસાફર જતા હતા. બંને થાકેલા. બંને ભૂખ્યા. ખાવાનું કંઈ મળે નહિ. પીવાનું પાણી એ રણમાં ક્યાંથી લાવે ?

અધૂરામાં પૂરું બંને ભૂલા પડ્યા. રસ્તો જડે નહિ. કંઈ ખાણુ જવું તે સૂઝે નહિ. શું કરવું ? ભૂખ ને તરસ તો કહો કે માફં કામ !

બંને ચાલ્યા જાય છે. એટલામાં દૂરથી એક વહેળા જેવું જણાયું. મનમાં હરખાયા: હાશ, પાણી તો મળ્યું.

પાસે જઈને જુએ છે તો વહેળો સૂકાઈ ગયેલો. પાણી મળે નહિ. કાદવ ખરો, પણ તેને શું કરે ?

પણ એટલામાં એકની નજર પડી—એક મોટી કોથળી પર. વહેળાને કાંઠે એ કોથળી પડેલી હતી.

બંનેના જીવમાં જીવ આવ્યો: હાશ ! આ કોથળી મોટી દેખાય છે. ભારે પણ છે. એમાં

ખાવાનું હશે ને પાણીય હોય તો હોય. ચાલો !
સારું થયું.

કોથળી લઈને ઉપરથી હાથ લગાડી જોયો તો
અંદર કંઈ ગોળ ગોળ વસ્તુ લાગી: વાહ ભાઈ !
ખજૂર કે ઘોર હશે એમ લાગે છે.

પણ ખોલીને જુઓ છે તો અંદર તો હીરા,
ને મોતી, નીલમ ને માણેક. ઝળહળ ઝળહળ થાય !

હાય રે ! આ મોતી માણેકની તે શી કિંમત !
તેની કિંમત કોડી જેટલીય નથી ! એટલાં ઘોર
કે જમરૂખ હોત તો કરોડ રૂપિયા જેટલાં વહાલાં
લાગત !

ખિચારા મુસાફરો રણમાં ભટકી ભટકીને મરણ
પામ્યા !

૧૨

સોનાની ભેટ

રાજજીએ સિપાઈને કામ સોંપ્યું: તિબેરીએથી
બે મણ સોનું લાવવાનું છે. એક ખચ્ચરને લેતો
જાજે.

સિપાઈ એક નાનકડું ખચ્ચર લઈ તિબેરીએ ગયો. ત્યાંથી સોનું લાઠી ખચ્ચરને હાંકવા માંડ્યું. પણ ખચ્ચર અડધું માંદલું હતું. તેનાથી ખરાબર ઉંચકાય નહિ. અડધે આવ્યું ત્યાં તો સિપાઈને લાગ્યું કે હવે તો ખચ્ચરને દુઃખ દેવું ઠીક નથી. લાવ, હુંજ ઉંચકી લઉં.

એણે તો બોલે પોતે લીધો. ખચ્ચરને એમ ને એમ ચાલવા દીધું. પોતાને થાક લાગવા માંડ્યો; પણ મહેલ હવે પાસે આવતો હતો.

રાજા મહેલના ઝડખામાંથી બેતા હતા. ખચ્ચર ખાલી ચાલે છે. બોલે સિપાઈએ ઉંચક્યો છે. સિપાઈના થાકનો તો પારજ નથી. જેમતેમ જેમતેમ ચાલે છે.

સિપાઈ મહેલ પાસે જેમતેમ આવ્યો. હવે ઉંચકાય એમ લાગતું નથી. માથું ભમે છે. શરીર ભાંગી જશે એવું લાગે છે. સિપાઈએ તો બોલે મહેલનાં આંગણાંમાંજ નાંખવા માંડ્યો.

રાજાજી બોલી ઉઠ્યા: નાંખીશ મા, નાંખીશ મા!

જરાક વધારે મહેનત લે. ને લઈ જ તારે ઘેર. જ
એ બધું તારું જ છે !

એ રાજજી તે મહાન અલેક્ઝાંડર.

૧૩

અકબંધ થેલી

રૂશિયા મોટો દેશ છે. એનો ઘણો ભાગ વેરાન
જેવો છે. એક વેપારી એવા વેરાન ભાગમાંથી
જતો હતો.

રસ્તે એક ઝુંપડી આવી. ખેડુતની ઝુંપડી
હતી. વેપારીએ તેને ત્યાં મુકામ કીધો.

ખીજે દહાડે સહવારે તો વેપારી ચાલી નીકળ્યો.
ઘણે દૂર ગયા પછી જુએ છે તો એની સો રૂપિ-
યાથી ભરેલી થેલી ગુમ !

પાછો જઈને શું કરે? રસ્તે પડી હોય તોયે
કોઈએ લઈ લીધી હોય. ને ચોરાઈ હોય તો તો
પાછી મળેજ ક્યાંથી ?

ખીજ ખાજુ ખેડુતનો દીકરો રસ્તામાં રમતો
હતો. ખાજુના ખાડામાં એણે થેલી પડેલી જોઈ.

જઘને બાપાને વાત કરી. બાપે કહ્યું: જ, એની ઉપર ઘાસની પુળોએા ઢાંકી મૂક. જ્યારે માલિક આવશે ત્યારે પાછી લઈ જશે.

ચાર છ મહિને વેપારી એ બાબુથી પાછો જતો હતો. ખેડુતને ત્યાં મુકામ કર્યો. ખેડુતે એાળખ્યો નહિ.

વાતમાં વાત નીકળતાં વેપારીએ કહ્યું: છ મહિના પર મારી થેલી અહિં ખાવાયલી.

ખેડુતે કહ્યું: આહોહો ! એ થેલી તમારી કે ? મારા દીકરાએ ભેઈંતી. મેં એને ઢાંકી રાખવા કહ્યું હતું. બનતાં સુધી પડી રહી હશે.

બંને ઉઠીને તે બાબુ ગયા. બુએ છે તે થેલી જેમની તેમ અકબંધ પડી હતી. વેપારીના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

૧૪

એ કેવો માળી !

એ તે બાગનો માળી હતો. એના શેઠને ત્યાં પૈસાની રેલમછેલ. બાગમાંની ઝુંપડીમાં એ રહે.

ચૈતર મહિનો બેઠા હતો. બાગના આંબામાં ફેરીઓ લૂમઝૂમતી હતી. જે જુએ તેના મોઢામાં પાણીજ છૂટે. માળીભાઈ બાગમાંથી થોડોક કચરો સાફ કરતા હતા.

ત્યાં તો શેઠજી આવી લાગ્યા. પોતે ને બે ચાર ભાઈબંધ પણ ખરા. માળી દોડતો ઝુંપડીએ ગયો. ખાટલો લાવ્યો. ઢાળીને શેઠને બેસાડ્યા. ભાઈબંધો પણ બેઠા.

સૌ મળી વાતો કરે. માળી પાછો કામે વળગ્યો. એવામાં શેઠે બૂમ પાડી: ઇબ્રાહીમ! ઇબ્રાહીમ.

માળીનું નામ ઇબ્રાહીમ હતું. ઇબ્રાહીમ દોડતો આવ્યો.

શું હુકમ છે, શેઠ ?

ફેરીઓ પાકી ગઈ છે કે ?

જી, થોડા આંબા તૈયાર થઈ ગયા છે.

લાવ ત્યારે. ખાઈએ.

માળીભાઈ ગયા. એક આંબા પરથી દશબાર ફેરી પાડી લાવ્યા.

કેરી બધી ખાટી નીકળી.

શેઠ કહે: અલ્યા ઇબ્રાહીમ ! આ શું ? આ તો દાંત ખટાઈ ગયા. આવી કેરી કેમ આણી ? જા, કોઈ મીઠા આંબો પાડ ને સરસ કેરી લાવ.

માળી બિચારો વિચારમાં પડી ગયો. તે ન હાલે કે ચાલે. શેઠ કહે: કેમ અલ્યા ! ઉભો કેમ ? સારામાં સારા આંબા પરથી કેરી પાડી લાવ.

પણું સાહેબ, ક્યા આંબાની કેરી લાવું ?

સારામાં સારા આંબાની.

તમે કહો સાહેબ, કે ફલાણા આંબાની લાવ. મને શી રીતે ખબર પડે કે ક્યા આંબો સારો છે ?

શેઠ જરા ગુસ્સે થઈ બોલ્યા: તું તે માળી છે કે કોણ છે ? આટલા દિવસથી બાગમાં રહે છે ને ક્યા આંબો મીઠા છે તેનું ભાન નથી ?

માળી કહે: સાહેબ, હું ક્યાંથી જાણું ? મારું કામ તો ફળઝાડની રખેવાળી કરવાનું. કેરી ખાઈ બેચા શિવાય ક્યા આંબો ખાટો ને ક્યા મીઠો તે કેમ જણાય ?

શેઠ અન્નયખી પામ્યા: શું બોલે છે? તેં કદિ એક પણ ઝાડનું ફળ હજી ચાખી નથી જોયું?

ઈપ્રાહીમ કહે: ના, સાહેબ !

શેઠને નવાઈ તો લાગી. પણ તેના હરખનો ય પાર રહ્યો નહિ. બાઈબાંધને કહે: સેંકડો નોકર આવ્યા ને ગયા. પણ આવો કોઈ ન જોયો !

એ માળી ઈપ્રાહીમ આદમ. એની પવિત્રતા વડે એ મુસલમાનોમાં સંત ગણાયો. આજે પણ સૌ મુસલમાનો એને યાદ કરે છે ને પૂજ્ય માને છે.

મેળવતું હોયે જો વિત્ત

ખાઓ પ્રેમે ખૂબ નવનીત

બાળસાહિત્યનો ગાંડીવ ટંકાર

૧ ટોલ્સ્ટોયની ત્રણ વાતો.	૦-૫-૦
૨ અકુલ	૦-૬-૦
૩ ખીરબલનો બન્ધુ	૦-૮-૦
૪ મૂરખરાજ (ટોલ્સ્ટોય)	૦-૮-૦
૫ નીલમ	૦-૬-૦
૬ ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૪-૦
૭ બાળવિહાર (૧)	૦-૧૨-૦
૮ જય બજરંગ	૦-૬-૦
૯ વાઘોનું વન	૦-૪-૦
૧૦ બહુઈ હાર	૦-૪-૦
૧૧ બરડીપુરી	૦-૫-૦
૧૨ સોનાકુમારી	૦-૪-૦
૧૩ તોફાની ટીપુડો	૦-૬-૦
૧૪ કચુંબર	૦-૩-૦
૧૫ ધૂપસળી	૦-૪-૦
૧૬ બાળવિહાર (૨)	૦-૬-૦
૧૭ મોતીના દાણા	૦-૫-૦
૧૮ એક હોતો કૂતરો—	૦-૪-૦
૧૯ કેરીનાં ભજ્યાં	૦-૩-૦
૨૦ નવનીત	૦-૩-૦
૨૧ મેઘધનુષ	૦-૪-૦

બાળકો ને બાળકોમાં લહાણી મળે અનુપમ છે.

૩૧. ડૉ ડીપોઝિટ રાખનારને ચોપડીઓ પ્રગટ થાય તેમ તેમ પોસ્ટ ફ્રી મોકલવામાં આવે છે. યોજના મંગાવો.

